

A. E. Костюковская

Харьковская медицинская академия последипломного образования (г. Харьков)

МАГНИТНО-РЕЗОНАНСНО-ТОМОГРАФІЧЕСКІ ОСОБЕННОСТІ ЛАКУНАРНЫХ ИНФАРКТОВ ГОЛОВНОГО МОЗГА

Острые нарушения мозгового кровообращения (ОНМК) имеют огромное медико-социальное значение, так как являются одной из ведущих причин заболеваемости, смертности и инвалидизации населения, особенно лиц трудоспособного возраста [1]. На протяжении последнего десятилетия в Украине отмечается увеличение частоты инсультов и транзиторных ишемических атак [2], ежегодно происходит около 100—120 тыс. новых случаев инсульта [3]. Одним из подтипов ишемического инсульта (ИИ) является лакунарный инсульт. Согласно критериям TOAST (Trial of Org in Acute Stroke Treatment) лакунарный инсульт — это инсульт, проявляющийся одним из классических лакунарных синдромов, без признаков поражения коры больших полушарий, с наличием в анамнезе у пациента гипертензии и/или сахарного диабета, отсутствием у больного потенциальных источников кардиогенной эмболии и атеросклеротического стенозирующего поражения магистральных артерий головы более 50 %. При проведении магнитно-резонансной томографии (МРТ) или компьютерной томографии (КТ) головного мозга у таких пациентов могут быть обнаружены лакунарные инфаркты (ЛИ) [4]. По данным разных авторов частота ЛИ колеблется от 13,7 % до 30 %, но некоторые учёные полагают, что их реальная частота значительно выше, поскольку 80 % из них протекают бессимптомно, что подтверждается нейровизуализационными методами [5]. Основной причиной ЛИ является поражение мелких перфорирующих артерий в виде гиалиноза и фибринOIDного некроза в результате гипертонической болезни. Интерес к изучению ЛИ или мелких глубинных инфарктов обусловлен не только их высоким удельным весом в общей структуре ишемических инсультов, но и тем, что они являются маркерами повышенного риска повторных нарушений мозгового кровообращения, в том числе геморрагического инсульта, а также мультиинфарктной деменции [6]. Клинические проявления ЛИ могут быть различны от клинически «немых» до завершенного инсульта с клинической манифестацией в виде «лакунарных синдромов» [7]. Впервые лакунарные инфаркты были описаны С. М. Fisher в 60-х годах прошлого столетия по результатам патологоанатомических исследований [8]. И только ретроспективно можно было оценить их клиническую значимость. С внедрением в практическую медицину нейровизуализационных методов МРТ и КТ появилась возможность приживенной оценки клинических проявлений ЛИ.

Целью работы было выявить нейровизуализационные особенности лакунарных инфарктов головного мозга в зависимости от клинической манифестации ОНМК.

В рамках работы было обследовано 115 больных в возрасте от 34 до 79 лет, из них женщин — 56 (48,7 %), мужчин — 59 (51,3 %), находившихся на лечении в ГКБ № 7 по поводу первого ОНМК, у которых при проведении МРТ выявлялись ЛИ головного мозга. Всем больным проводилось полное

клинико-неврологическое, лабораторное и инструментальное обследование. Всем больным проводилась МРТ головного мозга на аппаратах «Magnetom Concerto» (Siemens, Германия) и «Образ-1» (Россия), применялся стандартный протокол сканирования с использованием T1- и T2-взвешенных изображений (ВИ). ЛИ расценивали как очаг, гиперинтенсивный на T2-ВИ и гипointенсивный на T1-ВИ, размерами не более 15 мм, располагающийся в подкорковых отделах полушарий мозга или в стволе головного мозга. В обследование не включались больные с наличием обширных участков поражения вещества головного мозга сосудистого или другого генеза. Состояние магистральных артерий мозга оценивали с помощью ультразвуковой допплерографии на аппарате «Сономед-400» (Россия) с функцией дуплексного сканирования, 11 больным также была произведена магнитно-резонансная ангиография (МРА).

Клиническая манифестация ОНМК в виде ИИ наблюдалась у 86 (74,8 %) из обследованных больных, у 29 (25,2 %) — очаговая симптоматика регрессировала в течение суток и была диагностирована транзиторная ишемическая атака (ТИА). У обследованных пациентов были выявлены следующие цереброваскулярные факторы риска: артериальная гипертония — у 106 (92,2 %), сахарный диабет второго типа — у 13 (11,3 %), ишемическая болезнь сердца — у 55 (47,8 %), курение — у 29 (25,2 %), атерогенные дислипопротеидемии — у 68 (59,1 %), атеросклеротические стенозы сонных артерий — у 25 (21,7 %) больных.

По результатам МРТ было отмечено, что только у 26 (22,6 %) больных были выявлены единичные ЛИ, у остальных пациентов наряду с единичным клинически значимым острым очагом и первым эпизодом ОНМК визуализировались множественные мелкие очаги, расположенные в подкорковых отделах полушарий головного мозга. Анализ частоты различной локализации ЛИ показал, что белое вещество больших полушарий поражалось у большинства больных, при этом очаги в глубоких отделах белого вещества лобной доли наблюдались у 89 (77,4 %) больных, в белом веществе теменной доли — у 41 (35,6 %), в белом веществе височной доли — у 2 (3,6 %) больных. ЛИ в белом веществе затылочных долей нами не отмечались. Среди базальных ганглиев ЛИ наиболее часто визуализировались в области хвостатого и чечевицеобразного ядер, при этом хвостатое ядро, скорлупа и бледный шар поражались примерно с одинаковой частотой — 54 (46,9 %), 62 (53,9 %) и 60 (52,2 %) соответственно. В большинстве случаев ЛИ в области этих образований были множественными и их размеры не превышали 10 мм. ЛИ в области зрительного бугра наблюдались почти в 3 раза реже — у 23 (20 %) больных, при этом размеры их были достаточно большими. ЛИ в области внутренней капсулы наблюдались у 15 (13 %) больных, из них преобладали очаги в области задней ножки — у 11 больных, переднего — только у 3-х больных. Локализация ЛИ

в області зорового бугра і внутрінній капсули чаще були одиночними. ЛІ в області мозолистого тела, перегородки і наружної капсули визуалізувались в єдиничних случаях. ЛІ в області ствола головного мозга найбільше часто локалізувались в області варолієва моста — у 25 (21,7 %) больних, у 3 (3,5 %) больних — в ножці мозга. В продовговатом мозгу ЛІ не наблюдалась.

Таким образом, частота локалізації ЛІ в різних отделах глибоких структур головного мозга отримує частоту пораження перфоруючих артерій різних судинних басейнів. Наїменше часто страдали перфоруючі артерії, кровоснабжаючі біле вещество лобної і теменної долей із басейна передньої мозової, средньої мозової, передньої ворсінчатої артерії, вторими по частоті поражались лентикулостриарні артерії (глибокі перфоруючі ветви средньої мозової артерії), кровоснабжаючі внутрінню капсулу, хвостатое и чечевицеобразне ядра. Перфоруючі ветви із басейна задньої мозової артерії (таламо-перфоруючі, межножкові), і парамедіанні ветви основної артерії поражались з одинаковою частотою, але приблизно в 2 рази рідше, ніж лентикулостриарні.

При аналізі частоти різних локалізацій острого лакунарного очага в залежності від характера клінічної манифестації помічено, що локалізація ЛІ в області внутрінній капсули — у 15 (17,4 %) больних, зорового бугра — у 22 (25,6 %) больних, варолієва моста — у 23 (26,7 %) больних проявлялась в виде острого інсульта. У 11 (12,8 %) больних з ІІ очаги розполагались в глибоких отделах білого вещества лобних долей. У 19 (65,5 %) больних з ТІА очаги розполагались в області лучистого венца лобної долі, у 5 (17,2 %) больних — в області скропупи. ЛІ в області семiovального центру, хвостатого і чечевицеобразного ядер (скропупа, бледний шар) чаще були множественними і клінічески немъими. Отмечалась залежність між розмірами очага в цих отделах і характером клінічної манифестації. У больных з ТІА в цілому розміри очагів були менші, ніж у больных з ІІ — від 2 до 10 мм. Очаги в глибоких отделах білого вещества лобної і теменної долей, хвостатом ядре, скропупі имели клініческі проявлення при розмірах більше 7 мм. Боліші мелкі очаги в цих отделах, а також розташовані в перегородці, мозолистому телі і перивентрикулярно були, як правило, множественними, розмірами від 2 до 4 мм наблюдалась у больных з інсультом наряду з болішим лакунарним очагом і були клінічески немъими. В цілому можна помітити, що вираженість неврологічного дефіциту при ЛІ залежала від того, якість білого або сірого вещества глибоких отделів полушарій мозгу.

В исследовании мы наблюдали 31 (26,9 %) пациента, у которых визуализировались расширенные периваскулярные пространства в типичных для них местах — лентикулярных ядрах и белом веществе полушарий головного мозга, они носили чаще двусторонний множественный характер. Было выявлено, что значительно чаще расширенные периваскулярные пространства визуализировались у больных, страдающих артериальной гипертонией умеренной и тяжелой степени ($p < 0,01$).

У 25 (21,7 %) больных по данным ультразвуковой допплерографии были выявлены атеросклеротические стенозы внутренних сонных артерий, у 9 из них — более 50 %. При МРТ-исследовании было отмечено, что для больных данной группы характерно множественное очаговое поражение вещества головного мозга, причем на стороне ипсолатеральної стенозу, часто наличие перивентрикулярного лейкоареоза.

При сопоставлении данных ультразвуковой допплерографии и магнитно-резонансной ангиографии было установлено, что стенозирование просвета сонных артерий до 50 % не дает изменения параметров кровотока по данным МРА, а стенозирование просвета артерии более 65 % находит подтверждение при проведении МРА в истощении зони кровотока, что свидетельствует о грубом атеросклеротическом поражении артерий и о необходимости учитывать данные МРА при выборе тактики лечения.

Таким образом, оценка МРТ-данных показала, що у большинства больных — 89 (77,4 %) — лакунарні очаги були множественними, несмотря на перший епізод ОНМК, що свідчить про раннє існування пораження мелких перфоруючих артерій, протекавші без клінічної манифестації. Наїменше часто поражались глибокі перфоруючі артерії із басейна передньої, средньої мозової артерії і передньої ворсінчатої артерії. Локалізація ЛІ в області внутрінній капсули, зорового бугра і варолієва моста почти завжди приводила до розвитку інсульта. Боліші грубі неврологічні дефіцити і течіє по типу завершеного інсульта наблюдалось при пораженні білого вещества, т. е. проводячих путей — внутрінній капсули, лучистого венца, а також варолієва моста. У больных з ТІА розміри ЛІ були менші, ніж у больных з ІІ і не перевищали 10 мм. Розміри лакунарні очаги у больных з ІІ були від 7 до 15 мм в діаметрі.

Список літератури

1. Волошин П. В., Мищенко Т. С. К вопросу о классификации сосудистых заболеваний головного мозга // Український вісник психоневрології. — 2002. — Т. 10 вип. 2 (31) — С. 12—17.
2. Волошин П. В., Мищенко Т. С., Лекомцева Є. В. Аналіз поширеності та захворюваності на нервові хвороби в Україні // Міжнародний неврологіческий журнал. — 2006. — № 3(7). — С. 9—15.
3. Мищенко Т. С. Лечение и вторичная профилактика ишемического инсульта // Журнал практического лікаря. — 2005. — № 2. — С. 8—16.
4. Hennerici M. Y. Schwartz A. Acute stroke subtypes — is there a need for Reclassification // Cerebrovascular Disease. — 1998. — Vol. 8. — S. 2 — P. 17—22.
5. O'Sullivan M., Morris R. G., Huckstep B. et al. Diffusion tensor MRI correlates with executive dysfunction in patients with ischaemic leukoaraiosis // J. Neurol. Neurosurg. Psych. — 2004. — Vol. 75. — P. 441—447.
6. Волошина Н. П. Дифференциально-диагностические клинико-морфологические (МР-томографические) критерии энцефалопатий атеросклеротического и гипертонического генеза, протекающих с синдромом деменции // Український вісник психоневрології. — 1995. — Т. 3, вип. 1. — С. 69—71.
7. Инсульт. Практическое руководство для ведения больных / Под ред. Ч. П. Ворлоу, М. С. Деннис, Ж. ван Гейн и др. Пер. с англ. — СПб, 1998. — 629 с.
8. Fisher C. M. Lacunes: small, deep cerebral infarcts // Neurology. — 1965. — № 15. — P. 774—784.

Надійшла до редакції 13.10.2006 р.

*G. E. Kostyukovska***Магнітно-резонансно-томографічні особливості лакунарних інфарктів головного мозку**Харківська медична академія післядипломної освіти
(м. Харків)

З метою виявлення нейровізуалізаційних особливостей лакунарних інфарктів (ЛІ) головного мозку було обстежено 115 хворих із першим гострим порушенням мозкового кровообігу та ЛІ на МРТ, із них 86 хворих на ішемічний інсульт та 29 із транзиторними ішемічними атаками (TIA). Множинні ЛІ візуалізувалися частіше — у 77,4 % хворих, ніж однинні — у 22,6 %. Було встановлено, що локалізація ЛІ в ділянці внутрішньої капсули, зорового горба та варолієва моста майже завжди проявляється як ішемічний інсульт. У хворих із TIA ЛІ частіше були розташовані в білій речовині лобної долі. Розміри ЛІ у хворих із TIA не перевищували 10 мм, у хворих на ішемічний інсульт розміри осередку коливалися від 7 до 15 мм. ЛІ супроводжувався перивентрикулярним лейкоареозом у 21,7 % хворих, розширенням периваскулярних просторів — у 26,9 %.

*A. E. Kostyukovska***Peculiarities of Magnetic Resonance Images in Brain Lacunar Infarcts**Kharkiv medical Academy for Postgraduate Education
(Kharkiv)

One hundred and fifteen patients with the first acute cerebral circulation impairment and lacunar infarct (LI) on MRI, of them 86 patients with ischemic stroke and 29 with transient ischemic attacks (TIA), were investigated with the purpose to reveal neurovisualization peculiarities of brain LI. Multiple LI were visualized more frequently, in 77.4 % of patients, than solitary ones, 22.6 % of patients. It was established that LI located in the area of the internal capsule, visual tuber and pons almost always manifest as ischemic stroke. In patients with TIA LI were more frequently located in the white matter of the frontal lobe. LI sizes in TIA did not exceed 10 mm; in patients with ischemic stroke the focus measured 7–15 mm. LI was accompanied by periventricular leukoareosis in 21.3 % of patients, and by dilation of the perivascular spaces in 26.9 %.

УДК 616.832-004.2-053.2(477)

T. I. Негрич, M. C. Шоробура

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького (м. Львів)

СТАН ПРОБЛЕМИ ДИТЯЧОГО РОЗСІЯНОГО СКЛЕРОЗУ НА УКРАЇНІ

Незважаючи на великий досягнення у вивчені патогенезу розсіяного склерозу (РС) [9, 12], включаючи імунологічні та імуногенетичні дослідження [6, 11], з виходом на нові напрямки патогенетичної терапії [2, 3, 8], це захворювання залишається однією з невирішених проблем сучасної неврології. Особливо недостатньо вивчений РС у дітей. У сучасній літературі дитячому РС приділяється значно менша увага, ніж стану цієї проблеми у дорослих осіб. Захворюваність на РС у дітей значно зросла в усьому світі, включаючи й Україну [7]. Це пов'язано, першою чергою, з покращанням діагностики РС в цілому, зокрема використанням МРТ, а також із істинним зростанням показників захворюваності, яке може бути обумовлене цілою низкою етіопатогенетичних факторів, що його викликають. Збільшення частоти випадків РС у дітей і підлітків, за даними статистики, може бути також пов'язано з тим, що до недавнього часу не було прийнятим ставити такий діагноз дитині, особливо у віці до 10 років. Актуальність вивчення дитячого РС полягає у значних соціально-економічних витратах на лікування і догляд за такими дітьми. Все це обумовило те, що до дитячого РС в даний час звернена підвищена увага науковців та практичних неврологів у більшості країн світу. Саме проблемі розвитку РС у дітей вперше за всю свою історію була присвячена ціла сесія на 22 конгресі Європейського Комітету з питань лікування та дослідження РС (ECTRIMS) (27–30 вересня 2006 р., Мадрид, Іспанія).

Перші клінічні описи розсіяного склерозу у дітей

A. Westphal ще в 1888 році [57] заявляв про існування РС у дітей і описав два випадки цього захворювання у хлопчиків.

Перші спроби описати клінічні випадки РС у дітей з'явились лише на початку ХХ століття, хоча тро-

хи раніше були опубліковані відповідні результати аутопсій [28]. У 80-ті роки минулого століття виникла ідея систематизувати накопичені дані про РС у дітей, включаючи особливості його перебігу [17, 18, 25, 38]. Незважаючи на більше ніж столітнє існування відомостей про дане захворювання, на даний час обізнаність у ньому педіатрів та дитячих неврологів, особливо при дебюті РС в ранньому дитячому віці, є надзвичайно мізерною.

М. Б. Цукер [13] вважала розвиток РС у дитячому віці не рідкісним, а типовим явищем, стверджуючи, що як правило, нестійкі і поліморфні ініціальні симптоми захворювання у дітей просто рідко кваліфікуються.

За даними H. Bauer і F. Hanefeld [16] до 1980 р. були описані всього 129 випадків достовірного РС у дітей. З 1981 по 1993 рр. ці автори зареєстрували вже 176 випадків РС з раннім початком і ввели власні дані про 20 пацієнтів з дебютом у віці до 15 років. За період 1966—1986 рр. у Франції були накопичені дані про 19 хворих на РС дітей, до того ж у всіх випадках діагноз був достовірний [17]. P. Duguette і співавт. [25] в Канаді описали і ретроспективно проаналізували 125 випадків з початком захворювання у віці до 16 років.

В 1997 році були опубліковані результати ретроспективного аналізу 149 клінічних випадків РС з дебютом у дитячому віці з чотирьох провінцій Італії [30]. У 2002 році італійські дослідники опублікували дані вже проспективного дослідження 54 пацієнтів з п'яти медичних центрів з клінічно достовірним діагнозом РС, дебют якого був у віці до 15 років [46].

Було обстежено 137 хворих дітей з підозрою на РС у Донецькій області [7]. Тільки у 25-ти з них поставили достовірний діагноз РС. Випадки дитячого РС були виявлені також у Башкирії, Західному Сибіру, Амурському та Приморському краях, а також у Грузії.